

Milica D. Dinić Marinković*

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

Katedra za opštu lingvistiku

**VIRNA KARLIĆ I PETRA BAGO, (*RAČUNALNA*) *PRAGMATIKA.*
TEMELJNI POJMOVI I KORPUSNOPRAGMATIČKE ANALIZE.
ZAGREB: SVEUČILIŠTE U ZAGREBU „FF-PRESS“, 2021, 275 STR.**

Prikaz

UDC 004:81'22(048.83)

<https://doi.org/10.18485/kkonline.2022.13.13.13>

Monografija (*Računalna*) *pragmatika. Temeljni pojmovi i korpusnopragmatičke analize* autorki Virne Karlić i Petre Bago objavljena je krajem 2021. godine u okviru *FF Open Press* elektronskih izdanja u otvorenom pristupu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Već vešto skovan naslov jasno upućuje na opsežnost, razgranatost i kompleksnost sadržaja ovog naučnog dela. Reč je o monografiji u čijem je fokusu računarska pragmatika – nova lingvistička disciplina, u okviru koje se ispituju teorijski i praktični aspekti razvoja računarskih resursa i alata, kao i njihova primena u ispitivanjima jezika u upotrebi. Opštim prikazom lingvističke pragmatike, zajedno sa pregledom istorijskog razvoja discipline autorke su omogućile precizno situiranje računarske pragmatike u savremenim pristupima proučavanju jezika u upotrebi. Važno je istaći da je ovo prva naučna monografija u kojoj se na sistematičan i sveobuhvatan način izlaže empirijski pristup ispitivanjima pragmatičkih fenomena u hrvatskom i srpskom jeziku, koji je čvrsto utemeljen ne samo u jezičkim podacima dobijenim posredstvom korpusa, već i u primeni i sprovođenju korpusnih metoda analize u ispitivanju jezičkih pojava na pragmatičkom planu.

*

Knjiga je organizovana u dve šire celine – teorijsko-metodološku, *Pragmatika: Područje bavljenja, razvoj discipline, istraživačke metode*, i empirijsku, *Pragmatika i gramatika: Korpusnopragmatičke analize*.

* Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Studentski trg 3, 11000 Beograd, R. Srbija;
e-mail: milica.dinic.marinkovic@fil.bg.ac.rs

Prvu celinu čine četiri poglavlja posvećena teorijsko-metodološkom aparatu lingvističke pragmatike. U prva dva poglavlja – *Lingvistička pragmatika: prikaz discipline, temeljni pojmovi, jezgrena pragmatička područja* (§1) i *Lingvistička pragmatika: kratki pregled razvoja discipline* (§2), autorke minuciozno i sistematično izlažu predmet(e) i opseg(e) istraživanja, istraživačka pitanja, te istraživačke ciljeve ove discipline, uz kontrastranje užeg (angloameričkog) i šireg (evropskog/kontinentalnog) pristupa lingvističkoj pragmatici (§1.1); daju mrežu osnovnih koncepata i predstavljaju jedinice analize (§1.2); i posvećuju posebnu pažnju centralnim oblastima istraživanja – fenomenu referencijalnosti i deikse, implicitnim značenjima (implikaturama i presupozicijama), govornim činovima, analizi konverzacije i fenomenu učtivosti (§1.3), sve smeštajući u istorijski kontekst i analizirajući kroz prikaz razvoja ove naučne discipline (§2). U trećem poglavlju, *Istraživačke metode u pragmatici*, autorke predstavljaju metode prikupljanja i obrade jezičkih podataka za potrebe istraživanja u pragmatici, ističući razgranatost polja istraživanja, te mnogobrojnost, raznolikost i raznorodnost istraživačkih metoda koje iz njega proističu, i posebno naglašavaju da izbor (i kombinacija) metoda koje će se primeniti u određenom istraživanju isključivo treba da zavisi od konkretnog istraživačkog zadatka, tj. „s ciljem postizanja pouzdanijih rezultata“. U okviru ovog poglavlja detaljno su predstavljene jedinice pragmatske analize (§3.1); vrste jezičkih podataka nad kojima se sprovode istraživanja u pragmatici (§3.2); različiti načini prikupljanja jezičkih podataka i metode njihove obrade (§3.3), sve bogato ilustrirano adekvatnim primerima sprovedenih istraživanja, a takođe je i kratka rasprava o etičkim načelima u vezi sa načinima prikupljanja i obrade jezičkih podataka našla odgovarajuće mesto u ovom poglavlju (§3.4).

Četvrto poglavlje, *Obrada prirodnog jezika, računalna pragmatika i korpusnopragmatički pristup jeziku u upotrebi*, autorke posvećuju računarskoj pragmatici. U ovom poglavlju predstavljena je oblast *obrade prirodnih jezika* (eng. *Natural Language Processing, NLP*), kao i veze između NLP-a i (računarske) lingvistike (§4.1). Najveći deo posvećen je računarskoj pragmatici: njenom polju istraživanja, istraživačkim ciljevima i razvoju (§4.2). U fokusu ove tačke su dva tematska područja računarske pragmatike – **jezički korpusi i korpusnopragmatički pristup jeziku u upotrebi**, i **problemi interpretacije i generisanja govornih činova**. Autorke nas ovim potpoglavljima dovode na prag centralnog dela monografije. Iscrpno predstavljajući postojeće korpusne resurse i alate za obradu hrvatskog i srpskog jezika, te prikazujući metode analize korpusne pragmatike, kao i ključne izazove u

interpretaciji govornih činova, autorke nas upoznaju sa pitanjima koja su od suštinskog značaja za istraživanja koja su sprovele i predstavile u ovoj monografiji.

Drugu natcelinu ove monografije – *Pragmatika i gramatika: Korpusnopragmatičke analize*, čini pet poglavlja posvećenih ispitivanju pojedinačnih pragmatiskih fenomena. Predstavljena ispitivanja čvrsto su utemeljena u korpusnopragmatiskim istraživanjima koja su sprovele autorke monografije. Peto poglavlje (prvo u ovoj celini), *Gramatika i (korpusna) pragmatika*, posvećeno je korpusnopragmatiskom pristupu gramatičko-pragmatiskim fenomenima u jeziku u upotrebi. Ovde autorke daju opšte i osnovne postavke korpusnopragmatiskih analiza koje su detaljno predstavljene u poglavljima 6-8. Razmatra se saodnos gramatike i pragmatike i bliže predstavljaju neke od najistaknutijih gramatičko-pragmatiskih kategorija u hrvatskom i srpskom jeziku ((ne)određenost, gramatički i leksičkogramatički deiktici, gramatički i leksičko-gramatički markeri modalnosti, nepromenljive reči u svetlu analize konverzacije, neke su od njih).

U šestom poglavlju – *Kategorija (ne)određenosti i pridjevski vid: korpusnopragmatička analiza*, predstavljeno je ispitivanje odnosa gramatičke kategorije pridevskog vida i semantičko-pragmatске kategorije (ne)određenosti. Autorke monografije su predstavljeno istraživanje sprovele nad podacima iz hrvatskog i srpskog Internet korpusa – *hrWaC*-a i *srWaC*-a, sa ciljem da se utvrde načela distribucije određenih i neodređenih prideva u odnosu na njihovu sintaktičku funkciju i odnosi između kategorija (ne)određenosti i pridevskog vida, kao i da se ustanove eventualne razlike u distribuciji i pragmatiskim funkcijama analiziranih jedinica u korpusima hrvatskog i srpskog jezika. Autorke su primenile vertikalno-horizontalnu analizu u izdvajanju pojava i kvantitativno obradile dobijene rezultate, što interpretaciju rezultata i izvedene zaključke čini stabilnim i čvrsto empirijski utemeljenim.

U sedmom poglavlju, *Pragmatičke funkcije i obilježja glagola u imperativu: korpusnopragmatička analiza*, predstavljeno je drugo po redu korpusnopragmatičko istraživanje autorki monografije. U njemu je prikazana analiza pragmatiskih funkcija, obeležja i upotrebe glagola u imperativu, kao primarnog gramatičkog sredstva za izražavanje semantičko-pragmatске kategorije imperativnosti u hrvatskom i srpskom jeziku. Primenjena je korpusna analiza nad nasumičnim uzorcima konkordanci glagola u obliku 2. l. Sg/Pl. imperativa iz Internet korpusa *hrWaC* i *srWaC*. Dobijeni rezultati kvantitativno su obrađeni i adekvatno interpretirani, a poseban doprinos ovog poglavlja čine zaključci koji upućuju na ograničenja trenutno dostupnih resursa i alata

za (polu)automatsku obradu analiziranog fenomena, naročito u delu koji se odnosi na anotaciju pragmatiskog nivoa, kao i iznošenje predloga za prevazilaženje detektovanih zapreka.

Osmo poglavlje, *Načini i sredstva izražavanja direktivnosti: korpusnopragmatička analiza govornih činova*, treći je u nizu prikaz sprovedenog istraživanja autorki monografije u oblasti korpusne, odnosno računarske pragmatike. U ovom istraživanju autorke su ispitivale načine i sredstva izražavanja direktivnosti, kao i njihova pragmatiska obeležja i funkcije u sklopu govornih činova. Za potrebe ovoga istraživanja autorke, Virna Karlić i Petra Bago, konstruisale su sopstveni specijalizovani korpus direktivnih govornih činova s pragmatičkom anotacijom – *Korpus direktivnih govornih činova hrvatskoga jezika, DirKorp*, i učinile ga slobodno dostupnim. Cilj predstavljenog istraživanja bio je utvrđivanje direktnih i indirektnih načina i sredstava izražavanja direktivnosti, njihovih pragmatiskih obeležja i funkcija, kao i utvrđivanje frekventnosti njihove upotrebe u odnosu na (ne)formalnost komunikativne situacije i (ne)familijarnost među učesnicima u komunikaciji. Posebnu pažnju autorke su posvetile primeni strategija učtivosti.

U devetom poglavlju, *Razvoj specijaliziranoga korpusa direktivnih govornih činova (DirKorp)*, autorke predstavljaju proces konstruisanja *DirKorp-a*, opisuju način prikupljanja građe za korpus, kao i način obeležavanja makro- i mikrostrukture tekstova u ovom korpusu, navode informacije o kodiranim metapodacima, kao i podatke o dostupnosti korpusa. Najznačajniji deo ovog poglavlja (§9.1) čini prikaz sheme etiketa koju su autorke kreirale, uspostavile i primenile u anotaciji direktivnih govornih činova u ovom korpusu, odnosno u čitavom *DirKorp-u*.

Mnogobrojnost, razgranatost i kompleksnost pojava i problema ispitivanih i razmatranih u okviru ove monografije jasno su naslikani u oceni ostvarenosti ciljeva koju autorke daju u *Zaključnoj reči*.

*

Doprinos monografije *(Računalna) Pragmatika. Temeljni pojmovi i korpusnopragmatičke analize* Virne Karlić i Petre Bago mnogostruk je i teško ga je preceniti. Ovo je prva naučna monografija na jugoslovenskom kulturnom prostoru koja je posvećena računarskoj pragmatiki. Takođe, ovo je prva naučna monografija u okviru koje su, na jednom mestu, iscrpno i na sistematičan i jasan način predstavljeni resursi, načini konstruisanja resursa, metode prikupljanja podataka i analize, alati i rezultati empirijskih istraživanja zasnovanih na korpusnom pristupu ispitivanju pragmatiskih fenomena u hrvatskom i srpskom jeziku. U tom smilu, nesumnjivo je da će monografija

(Računalna) Pragmatika. Temeljni pojmovi i korpusnopragmatičke analize postati neizostavni deo biblioteke istraživača koji se bave ispitivanjem jezika u upotrebi, ali, isto tako, i nezaobilaznim delom literature studenata, ne samo na kursevima pragmatike, analize konverzacije i analize diskursa, već i na kursevima iz korpusne lingvistike, računarske lingvistike, primenjene lingvistike, usvajanja prvog jezika, i drugih lingvističkih grana koje iziskuju empirijski utemeljen pristup fenomenima koji se ispituju. Pored neupitnog naučno-stručnog i obrazovnog doprinosa u okviru lingvistike, ova monografija ima potencijala da ostvari značajan (naučno-)stručni doprinos i van (lingvističkih) akademskih krugova. *DirKorp* sam, kao i sistem oznaka za anotaciju direktivnih govornih činova koji su autorke u ovoj monografiji pružile, pored toga što će biti korišćeni u lingvističkim istraživanjima, mogu lako naći svoj put i do primene u oblasti konstruisanja veštačke inteligencije.